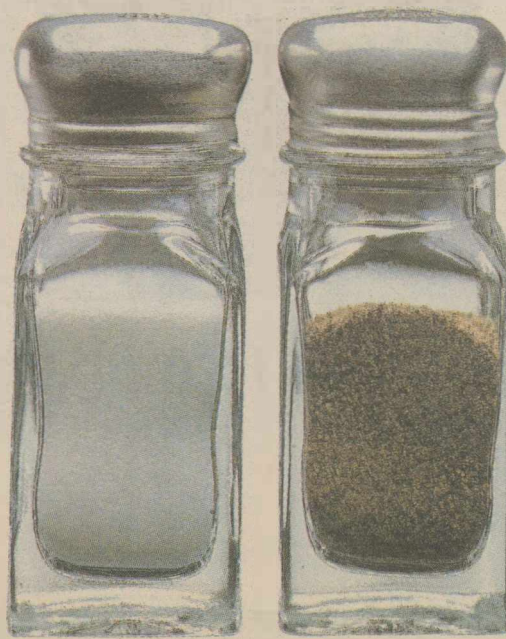

ΝΕΕΣ ΕΠΟΧΕΣ

Ι Δ Ε Ε Σ • Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Α • Ε Π Ι Σ Τ Η Μ Ε Σ

Οι τελευταίες δημοσκοπήσεις στην Ελλάδα δείχνουν ξεκάθαρα ότι η τάση αποδυνάμωσης του δικομματισμού, η οποία αποτυπώθηκε και στο αποτέλεσμα των εκλογών του περασμένου Σεπτεμβρίου, συνεχίζεται ακάθεκτη. Παράλληλα τα ποσοστά των μικρότερων κομμάτων ανεβαίνουν επιτρέποντας στις ηγεσίες τους να κάνουν όνειρα για σπάσιμο του φαύλου κύκλου εναλλαγής των δύο μεγάλων κομμάτων στην εξουσία και για συμμετοχή τους σε αυτήν.

Από πολλούς αναλυτές επισημαίνεται ότι ένα δικομματικό σύστημα μπορεί να καταντά βαρετό λόγω της μονοπώλησης της εξουσίας από «τους ίδιους και τους ίδιους», από την άλλη πλευρά όμως διασφαλίζει ακριβώς λόγω αυ-

της της λυσιτελούς διαδικασίας την κυβερνητική σταθερότητα. Ωστόσο η αντίθετη άποψη υπογραμμίζει ότι η ενίσχυση μικρότερων κομματικών σχηματισμών αποτελεί δείγμα υγείας του πολιτικού συστήματος.

Ανακύπτουν επομένως μια σειρά ερωτήματα: Ποια είναι τα αίτια της κρίσης του δικομματισμού; Μπορεί και πρέπει αυτή να ανακοπεί; Θα προκύψουν νέες συμμαχίες και σχήματα από αυτή την εξέλιξη; Και, τέλος, πόσο έτοιμη είναι η ελληνική κοινωνία αλλά κυρίως οι ελληνικές πολιτικές ηγεσίες να αποδεχθούν

μία ενδεχόμενη αλλαγή προτύπου ώστε να την αξιοποιήσουν μελλοντικά προς όφελος της χώρας;

Κρίση του δικομματισμού ή τέλος εποχής;

ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΣΟΥΚΑΛΑ

Με την περιοδική προσφυγή στις κάλπες δομούνται και αποδομούνται οι πλειοψηφίες που κυβερνούν και οι μειοψηφίες που αντιπολιτεύονται και οριοθετούνται οι τυπικοί κανονισμοί λειτουργίας ενός αντιπροσωπευτικού δημοκρατικού παιγνίου που εξασφαλίζει την αναγκαία «εναλλαγή» των οργανωμένων δυνάμεων ή κομμάτων στην άσκηση της πολιτικής εξουσίας. Μολονότι δεν είναι θεσμικά επιβεβλημένη, η δημοκρατική εναλλαγή είναι ευκαίρια. Μέσω αυτής ανανεώνεται το πολιτικό προσωπικό και προφυλάσσεται η κοινωνία από τους κινδύνους που ελλοχεύουν όταν ένας εσμός προσώπων, ένα κόμμα ή μια παράταξη μονοπωλούν μακροπρόθεσμα την εξουσία. Με αυτή την έννοια, λοιπόν, ο δικομματισμός μπορεί να επαίρεται ότι είναι η ιστορικά απλούστερη, λυσιτελέστερη και «οικονομικότερη» μορφή δημοκρατικής εναλλαγής. Η σύμπτυξη του ανεξάντλητου ριπιδίου των πολιτικών απόψεων και δυνάμεων σε δύο συμπαγείς και αντικριστές πολιτικές παρατάξεις φαίνεται να εγγυάται την έλλογη και αρμονική παραγωγή των δομών της εξουσίας και ταυτόχρονα να εξασφαλίζει μίαν αέναη «συστημική κυβερνησιμότητα». Και επάνω ακριβώς σε αυτή τη βάση θεμελιώνεται η ιδεολογική καταξίωση ή ακόμα και η φειτοποίηση του δικομματισμού ως κατηγορίας του πρακτικού πολιτικού λόγου που λόγω ακριβώς της λειτουργικής του απλότητας και αποτελεσματικότητας προσήκει κατ'εξοχήν στις περιπτώσεις και αντιφατικές μας κοινωνίες. Η δικομματική διάταξη των πολιτικών δυνάμεων λειτουργεί ως χαλινάρι του υφέρποντος χάους.

Στο πλαίσιο αυτό τα αντικριστά «κόμματα εξουσίας» καλούνται να

αρθρώσουν υπεύθυνους και αναγνωρίσιμους πολιτικούς λόγους, να εκπονήσουν ρεαλιστικά, εφαρμόσιμα και «συγκλίνοντα» κοινωνικά προτάγματα και να εμφανισθούν ως προφανείς και αναγκαίοι φορείς της εναλλαγής, αφήνοντας στα «μικρά» κόμματα την πολυτέλεια να εκφράζουν τις ουτοπικές θέσεις, τα μονοθεματικά μελήματα, τις έμμενες αξιακές προκαταλήψεις ή ακόμα και τα εκκεντρικά παραληρήματα που αρμόζουν στους περιθωριακούς. Ο δικομματισμός δεν μπορεί να θεωρηθεί πάγιο πολιτικό σύστημα. Είναι μια λυσιτελής συνταγή διακυβέρνησης που αρμόζει στις «περιστάσεις».

Με αυτή την έννοια, τόσο οι ιστορικές προοπτικές όσο και η αξιακή συγκρότηση της δικομματικής προέδρας συναρτώνται σαφώς με την ευρύτερη συγκυρία. Ακόμα και αν η διαιώνισή του συναρτάται με την εσωτερική εξέλιξη των πολιτικοίδεολογικών πόλων και από τα εκλογικά συστήματα που οριοθετούν τις πολιτικές στρατηγικές, η βιωσιμότητα της πολιτικής οργάνωσης της δημοκρατικής εναλλαγής εξαρτάται από την ευρύτερη εξέλιξη της πάντα μεταβαλλόμενης πρόσληψης του αντικειμένου και των περιορισμών της πολιτικής παρέμβασης στην κοινωνία. Από την ίδια του τη λογική φύση, το αίτημα της τακτικής «δημοκρατικής εναλλαγής» θεμελιώνεται ρητά ή σιωπηρά σε μια γενικευμένη συναίνεση ως προς τα όρια και τις αρμοδιότητες του πολιτικού. Όταν προτάσσονται ή «απειλούνται» θεμελιώδεις αλλαγές στην οργάνωση των κοινωνικών σχέσεων, δεν μπορεί καν να τίθεται θέμα «αρμονικής δημοκρατικής πολιτικής εναλλαγής»: καμία κοινωνία δεν μπορεί να αντέχει ή να επιδιώκει συνεχείς, διαδοχικές και εν δυνάμει αλληλοακυρώνόμενες ρήξεις ή ανατροπές. Ο δικομματισμός δεν εγγυάται λοιπόν απλώς τη

μεθοδευμένη εξυπηρέτηση του ανακουφιστικού αιτήματος για αναπαραγωγή μιας ιστορικά αποκρυσταλλωμένης κοινωνικής συνέχειας και αρμονίας, αλλά την προϋποθέτει. Η πολωτική σύγκρουση μεταξύ των, εξορισμού ασύμβατων, «συστημικών» και «αντισυστημικών» δυνάμεων δεν είναι ποτέ δυνατόν να εκφραστεί ως προδιαγεγραμμένη εναλλαγή.

Με βάση τα παραπάνω, το ζήτημα των εν γένει πολιτικών προοπτικών των δικομματισμών υπερβαίνει κατά πολύ τις εξελίξεις που εκτυλίσσονται στα στενά πλαίσια μιας οποιασδήποτε κοινωνίας. Ακόμα και αν, αναπόφευκτα, οι συνεχείς διακυμάνσεις των εκλογικών αποτελεσμάτων συναρτώνται σαφώς με τα εκλογικά συστήματα, με την εξέλιξη της αξιοπιστίας και της φερεγγυότητας των συγκεκριμένων «κομμάτων εξουσίας» που διεκδικούν την ψήφο των πολιτών, με την αύρα και την επιδεξιότητα των πολιτικών ηγεσιών, με την προγραμματική επάρκεια των κομματικών εξαγγελιών ή ακόμα και με τυχαίες παραμέτρους που συχνά επηρεάζουν την περσόεσσα λαϊκή βούληση, οι μακροσκοπικοί όροι που πρέπει να συντρέχουν για την απρόσκοπτη αναπαραγωγή μιας λειτουργικής «δικομματικής συναίνεσης» θα πρέπει να αναζητηθούν στους ευρύτερους μετασχηματισμούς των συλλογικών αναπαραστάσεων για την πολιτική και το πολιτικό.

Και στο σημείο ακριβώς αυτό οι κοινωνίες μας φαίνεται να βρίσκονται σε καμπή. Μέρα με τη μέρα τα θεμέλια της καταναγκαστικά αισιόδοξης «νεοφιλελεύθερης συναίνεσης» που αντανακλούσαν στην παγίωση των παγιωμένων δικομματικών μορφών εκπροσώπησης μοιάζουν να κλονίζονται και να μετατοπίζονται προς άγνωστη κατεύθυνση. Εκ παραλλήλου με την οικουμενική αίσθηση μιας αύξου-

“
Από την ίδια του τη λογική φύση, το αίτημα της τακτικής «δημοκρατικής εναλλαγής» θεμελιώνεται ρητά ή σιωπηρά σε μια γενικευμένη συναίνεση ως προς τα όρια και τις αρμοδιότητες του πολιτικού
”

σας πολιτικής ετερονομίας, τα σωρευόμενα κοινωνικά αδιέξοδα, η καταπελτώδης αύξηση των οικονομικών ανισοτήτων, οι αποκλεισμοί, η ανεργία, η επελαύνουσα φτώχεια και η γενικότερη αναξιοπιστία του πολιτικού λόγου οδηγούν ολοένα ευρύτερες μάζες στην απαισιοδοξία, στην αβουλία, στην απόγνωση και στην αηδία. Με προφανές αποτέλεσμα την προϊούσα εξατομίκευση των προοπτικών και των φαντασιώσεων, την άνθηση των κάθε λογής ανορθολογισμών, την αύξουσα αδιαφορία, αποστασιοποίηση και αποπολιτικοποίηση, αλλά ταυτόχρονα και τη διάχυση ενσυνείδητα «αντισυστημικών» πολιτικών επιλογών.

Με αυτή την έννοια, η παρατηρούμενη αυξημένη «ακροασιατικότητα» των μικρών κομμάτων δεν απηχεί τόσο μια βούληση διαμαρτυρίας όσο μια γενικευμένη ρήξη με την ίδια την ιδέα της συναίνεσης. Και αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο θα ήταν μείζον σφάλμα να προδικάσει κανείς τους όρους μιας επικείμενης αναχειραγώγησης της «κατά τεκμήριον έλλογης» κοινής γνώμης, η οποία «οφείλει» να επανέλθει στις δοκιμασμένες συνταγές της «δικομματικής δημοκρατικής αρμονίας». Βρισκόμαστε ίσως ενώπιον ενός «τέλους εποχής» όπου η δικομματική ρητορεία θα είναι πλέον αδύνατον να προδιαγράφει τους όρους της μελλοντικής πολιτικής εκπροσώπησης. Το μέλλον των κομματικών συστημάτων συναρτάται με τους ρυθμούς αποσύνθεσης των κοινωνιών, οι οποίες μέσα ακριβώς από τη δικομματική πολιτική φήμωση έχουν ήδη αγγίξει τα όριά τους.

Ο κ. Κωνσταντίνος Τσουκαλάς είναι καθηγητής Κοινωνιολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Ο μεταρρυθμισμός ως ιδεολογία

ΤΟΥ Α. ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

Είναι αλήθεια ότι το τελευταίο διάστημα πληθαίνουν τα σημάδια που δείχνουν ότι η ελληνική πολιτική τάξη διέρχεται μια σοβαρή δοκιμασία. Βρισκόμαστε ενώπιον μιας άτυπης αλλά πραγματικής διαδικασίας κρίσης εμπιστοσύνης μερίδας των πολιτών έναντι των πολιτικών τους εκπροσώπων, ιδιαίτερα έναντι των δύο μεγαλύτερων κομμάτων, της ΝΔ και του ΠΑΣΟΚ. Κρίση άτυπη, καθόσον αυτή δεν έχει προσλάβει μαζικά χαρακτηριστικά απονομιμοποίησής τους, ούτε για την ώρα αποτυπώνεται με θεαματικό τρόπο σε εκλογικές αναμετρήσεις πρώτης τάξεως, όπως είναι οι βουλευτικές εκλογές. Αλλά και κρίση πραγματική, και μάλιστα διευρυνόμενη, αφού, όπως δείχνουν πολλές έρευνες γνώμης, η αποστασιοποίηση των πολιτών έναντι των παραδομένων κομματικών ταυτίσεων πολλαπλασιάζεται, την ίδια στιγμή που νέοι ταυτοτικοί αστερισμοί μοιάζουν να επιζητούν τη δημόσια αναγνώριση και θεσμοποίησή τους. Αραγε, αρκεί μια τέτοια διαπίστωση για να εξισώσουμε αυτή την κρίση εμπιστοσύνης στον δικομματισμό με ένα ορισμένο τέλος του και, στο πλαίσιο αυτό, να φα-

ντασθούμε μια ενδεχόμενη μετάβαση σε έναν (νέο) διπολισμό;

Οι απαντήσεις σε αυτό το ερώτημα δεν μπορεί τη στιγμή αυτή παρά να είναι επισφαλείς. Και γιατί τα κοινωνικά μηνύματα δεν εκφράζονται με συντεταγμένο και ομόρροπο τρόπο, όπως ως έναν τουλάχιστον βαθμό αυτό συνέβαινε στην πρωτο-μεταπολιτευτική περίοδο, αλλά και επειδή το προαναγγελθέν τέλος των μεγάλων πολιτικών σχηματισμών, όπως τους γνωρίζουμε σήμερα, δεν έχει λάβει χώρα. Παραδείγματος χάριν, η Νέα Δημοκρατία, τουλάχιστον ως και την εκλογική αναμέτρηση της 16ης Σεπτεμβρίου 2007, επέδειξε εξαιρετική αντοχή στην αφομοίωση των κοινωνικών κραδασμών από την κυβερνητική πολιτική της. Από την πλευρά του, το χωρίς διακριτή πολιτική ταυτότητα ΠΑΣΟΚ μόλις πριν από δύο μήνες κατόρθωσε να κινητοποιήσει έναν πολύ σημαντικό αριθμό μελών και φίλων του στη διαδικασία της προεδρικής κομματικής εκλογής.

Εν τούτοις, και παρά την όποια αντικειμενική δυσκολία ανάγνωσης των βαθύτερων αλλά και αντιφατικών κοινωνικών τάσεων, ορισμένα μονιμότερα κοινωνικά χαρακτηριστικά συνεχίζουν να διαδηλώνουν την ύπαρξή τους προσδιορίζοντας τις πολιτικές συμπεριφορές. Ένα ευ-

“
Για ένα μέρος του πληθυσμού ο δικομματισμός εξισώνεται με «κατεστημένο»

ρύτερο, διαπολιτικό, διιδεολογικό και διακομματικό, ρεύμα «αντίστασης» στις πραγματικές ή φαντασικές απειλές κατά των κοινωνικών κατακτήσεων αλλά και σε ό,τι θεωρείται ότι προσβάλλει την «ελληνικότητα» συνεχίζει να αποτελεί, για ένα μεγάλο μέρος των πολιτών, βασικό κριτήριο της πολιτικής τους συμπεριφοράς. Μέσα σε ένα πλαίσιο παγκοσμιοποίησης, η εθνικο-κοινωνική ταυτότητα και οι απορρέουσες από αυτήν πρακτικές, πέρα από οποιαδήποτε αξιολογική κρίση την οποία μπορεί να εκφέρει ο καθένας γι' αυτές, εμφανίζονται να δίνουν τον τόνο σε κοινωνικές και πολιτικές κινητοποιήσεις, οι οποίες όλο και δυσκολότερα πλέον ενσωματώνονται στη φυσιογνωμία και στις «δράσεις» των κομμάτων εξουσίας.

Με την έννοια αυτή, η δοκιμασία του δικομματισμού οφείλεται, ακριβώς, σε έναν ιδιόμορφο εθνικο-κοινωνικό αποχρωματισμό των κομματικών διακυβερνήσεων του, στην εμπράκτως συναινετική σύγκλιση των φορέων του προς ένα μυθικό κοινωνικό κέντρο και, συνεπώς, στην αδυναμία αντιπροσώπευσης διακριτών σχεδίων διακυβέρνησης. Ετσι, για ένα μέρος του πληθυσμού ο δικομματισμός εξισώνεται με «κατεστημένο». Οι πολιτικές ελίτ, ενώ φαίνεται να έχουν κατανοήσει τη φαινομενο-

λογία της δυσπιστίας των πολιτικών επιλογών μιας μερίδας πολιτών, αδυνατούν, παρ' όλα αυτά, να απεγκλωβιστούν από τα μεταρρυθμιστικά τους σχέδια. Στην πραγματικότητα, ο δικομματισμός μοιάζει εγκλωβισμένος στον μεταρρυθμιστικό ως ιδεολογία, ανεξάρτητα από το κοινωνικό της κόστος και τις πολιτικές της συνέπειες.

Το βασικό πρόβλημα των φορέων του δικομματισμού συνίσταται στο γεγονός ότι δεν έχουν κατορθώσει να βρουν την ακριβή «δοσολογία» ανάμεσα στην αναγκαιότητα «ώριμων» μεταρρυθμίσεων με την παροχή ουσιαστικών εγγυήσεων που τουλάχιστον θα αποτρέπουν το φάσμα της κοινωνικής πτώσης για μια διευρυνόμενη μερίδα του πληθυσμού. Αλλά το πρόβλημα της δοσολογίας δεν είναι ποσοτικό. Συναρτάται με μια προϊούσα φιλελευθεροποίηση των πολιτικών επιλογών, όπου το κράτος έχει πάψει πλέον να αποτελεί τον ηθικο-πολιτικό εγγυητή του κοινωνικού συμφέροντος. Αυτή η έμπρακτη απονομιμοποίηση του κράτους υπονομεύει και την κοινωνική αντιπροσωπευτικότητα, την κοινωνική κεντρικότητα των κομμάτων εξουσίας.

Ο κ. Ανδρέας Πανταζόπουλος είναι επίκουρος καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Το όνομα, το άπιο – το καταραμένο

ΤΟΥ Γ. Η. ΚΡΙΜΠΑΣ

Είμαστε μικρός τόπος, οι άνθρωποι και τα πράγματα έχουν το όνομά τους – και το ξέρουμε, αυτό ξέρουμε, γι' αυτό νοιαζόμαστε. Το όνομα όμως κληρονομείται, οι γόνοι το φέρουν, το εξαργυρώνουν – μάλλον τους το εξαργυρώνουν άλλοι. Ετσι το σημερινό δίδυμο Καραμανλής - Παπανδρέου είναι απότοκο της συγκυρίας – ένας άτεκνος είχε ανίψι και ένας πολύτεκνος είχε πρωτότοκο. Αλλά η πραγματικότητα δεν είναι βολετή: το ανίψι διογκώθηκε μα δεν μεγάλωσε, το πρωτότοκο ξεράθηκε πριν ωριμάσει.

Οι μικροβιολόγοι της πολιτικής μας κατάστασης το λένε αυτό «κρίση του δικομματισμού» – λες και τότε η Ελλάδα δεν είχε, επί της ουσίας, δικομματισμό και πώς, μοναδική απ' όλα κερη την παγκόσμια ιστορία, θα μπορούσε να μην έχει; Εξάλλου, τι πάει να πει κρίση του δικομματισμού; Καλό, κακό, ουδέτερο ή μήπως τελικά άνευ σημασίας – οπότε και το μιλάμε; Πρόκειται για υπεκφυγές.

Το όνομα δεν είναι ποτέ αμελητέα ποσότητα, παντού και πάντα – η κληρονομιά του όμως είναι μια άλλη ιστορία: όπως και για το πέρασμα από το ρόδο στο όνομα του ρόδου και τ' ανάποδο διαμεσολαβεί η φαντασίωση, στην πολιτική η συλλογική φαντασίωση. Οπου ξανά και ξανά και το παιδί του τυραννοκτόνου Κρόμβελ λεγόταν Κρόμβελ μα τα 'κανε θάλασσα, το όνομα στέρεψε.

Η συλλογική φαντασίωση, πάντα αναγκαία, μπορεί να είναι μονάχα

“
Τι πάει να πει κρίση του δικομματισμού; Καλό, κακό, ουδέτερο ή μήπως τελικά άνευ σημασίας – οπότε και γιατί το μιλάμε; Πρόκειται για υπεκφυγές

οπασία. Τα δύο όντως φαντασιωπικά ονόματα που κυριάρχησαν από τη Μεταπολίτευση ως εδώ αντιστοιχίζουν σε συγκεκριμένους πραγματικούς ανθρώπους: το πρώτο όνομα, του Κωνσταντίνου Καραμανλή, υπερτιμημένο και υπερτιμώμενο, το δεύτερο, του Ανδρέα Παπανδρέου, υποτιμημένο και ακόμη υποτιμώμενο. Χρειάστηκε και χρειάζεται τρομακτική δύση συλλογικής φαντασίωσης για να πραγματοποιηθεί το πέρασμα συλλογικής πολιτικής αφοσίωσης από τους γεννήτορες στους επιγόνους, αυτό δηλαδή που, έστω διστακτικά, ακόμη ζούμε.

Γιατί όντως ζούμε – ποιος θα το αμφισβητήσει; – τη μηδενική οντότητα της πολιτικής γύμνας, ίσως χειρότερο, της ισχνότητας. Αχαμνοί επιγόνους των ονομάτων τους, πωλούμενοι με τις σύγχρονες μεθόδους ως εμπορεύματα με εποχικές εκπώσεις, ανδρείκελα οντοτήτων τις οποίες προσβάλλουν και κατ' ουσίαν υβρίζουν, τόσο αναγκαίοι και απαραίτητοι όσο και άχρηστοι, ο «δικομματισμός» να 'ναι καλά – ως πάει κι αυτός στον διάολο, λοιπόν.

Τι όμως χωράει επιτέλους ο δύσμοιρος αυτός διάβολος; Όπως πάντα, όταν δεν θέλεις να αλέσεις, κάτι θα βρεις να κοσκινώσεις. Διότι ποιος, τέλος πάντων, είναι αυτός ο «δικομματισμός», πού και ως προς τι ακριβώς παίζει; Δηλαδή, ποιος «άλλος» ή πώς αλλιώς θα μπορούσε να είναι;

Η βαθύτατα δημοκρατική όσο και «εθνική» δική μας, η μικροϊδιοκτησιακή αντίληψη της πολιτικής, άρα και της δημοκρατίας, είναι καταδι-

κασμένη να λείει και μαζί να ξελέει: η «πολιτική» (δηλ., η σύγκρουση) χρειάζεται μεν αλλά βλάπτει, η «πολιτική» (δηλ., ο πολιτικός αγών) ανυψώνει μεν αλλά διχάζει, η πολιτική σύγκρουση (οχ! ποινέ...) είναι αναπόφευκτη αλλά αυτής πάντα προέχει ο «καλύτερος» για όλους μας και καλύτερα ακατονόμαστος» συμβιβασμός, πάντως η τελική (φρικτός – τόσο εθνικοσοσιαλιστικός – όρος) «συναίνεση» είναι το ποθούμενο-ζητούμενο, άρα η θέση πρέπει εκ προοιμίου να υποφέρει την αντίθεση, έστω καθυποτασόμενη – αδελφέ.

Πώς όμως μπορεί να υπάρξει συναίνεση χωρίς και πρότερα από την έκβαση της σύγκρουσης; Σύγκρουση, όμως; – όχι κι έτσι. Επιλεξόμεθα μάλλον ημείς το ανώδυνον ή – ακόμη καλύτερο – τη φαντασίωση του ανώδυνου. Αντί για την πραγματικότητα, καλύτερη η εικόνα της, καλύτερη και από την εικόνα της η φανταστική της μορφή, τα φανταστικά πρόσωπα, τα ανύπαρκτα, έχουμε ευτυχώς τα ονόματά τους. Και τι ονόματα, καθοσιωμένα και δικομματικώς δίδυμα.

Ετσι φυσικά, ως προς τα ονόματα που είναι πρόσωπα, αυτά που στο συλλογικό φανταστικό μας ενστερνίζονται (ω, υπέροχα στέρνα) τη συλλογικότητα, τα ονόματα που είναι πραγματικά ανθρώπινα όντα, τα απτά ονόματα, αυτά που εκφράζουν αυτό που όντως συλλογικά είμαστε και με το πρόσωπο βλέμμα τους προσβλέπουν σε αυτό που όντως θέλουμε. Τα δίδυμα πολιτικά μας ονόματα είναι το πραγματικό μας εμείς, το υποκατάστατο της συλλογικής μας

οντότητας – τι κι αν τα πρόσωπα που διαλέξαμε είναι ανύπαρκτα; Εχουμε τουλάχιστον τα ονόματα. Εχουν όμως – το ξέρουμε – τα πρόσωπα και μαζί τους τα ιστορικά τους ονόματα – αποτύχει οικτρά. Από πότε;

Από την αρχή. Οι διαδικασίες διαδοχής – από τους φυσικούς ή θεσμικούς γεννήτορες – ήταν ιλαροτραγωδία. Η πρότερη προετοιμασία των ηγετών (δίδι, τραγικό κι αν φαίνεται, περί πραγματικού κομεντιακού θεάτρου πρόκειται) ήταν κατ' οίκον οικονομία. Το εμπορεύσιμο ύφος των επιγόνων είχε τη στοιχειώδη ποικιλία του μα δεν κράτησε. Χάρη στα σύγχρονα τεχνικά μέσα κρατιέται (δύσμοιρη...) η μνήμη του ονόματος, της ανταύγειας και, φευ!, η ταυτότητα της ανυπαρξίας. Το ανύπαρκτο, στο ανύπαρκτο πλαίσιο που το καθορίζει, τσουλάει ακόμη. Και ίσως σύντομα κάποιο άλλο συγκυριακό ψευδογεγονός να την υπογραμμίσει – την ανυπαρξία εννοώ.

Εντω μεταξύ και κατά φύσιν λείπει – δομικά, θα πουν οι μικροβιολόγοι της πολιτικής μας ζωής – η οργή, καθ' όπκι αυτή αποδόθηκε με υπερβολαβία στα πολλαπλά της θεατράκια, μας σώζουν ως από μηχανής θεός. Και μαζί η όποια Ελλάδα – αυτό δεν είναι το όνομά της; – μικραίνει. Προς ώρας. Η οργή όμως δουλεύει. Και οι αρχιτέκτονες του κόσμου τούτου μεριμνούν ενόσω οι δρώντες παρέα με τα πόνια του τρέχοντος παιγνίου εκτίουν τον χρήσιμο βίο.

Ο κ. Γιώργος Η. Κριμπάς είναι ομότιμος καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Θα επιβιώσει για αρκετές δεκαετίες

ΤΟΥ Ν. ΜΟΥΖΕΛΗ

Πέρα από το ότι το εκλογικό σύστημα δεν ευνοεί τα μικρά κόμματα, ένας άλλος βασικός λόγος επιβίωσης του δικομματισμού είναι πως και τα τρία μικρά κόμματα έχουν προγράμματα που είναι και ασαφή και μη υλοποιήσιμα στις σημερινές συνθήκες

Νομίζω ότι η απογοήτευση των ψηφοφόρων από τα δύο κόμματα εξουσίας και η στροφή προς τα μικρά κόμματα δεν θα οδηγήσει στην έκλειψη του δικομματισμού. Είναι απλώς μια έκφραση διαμαρτυρίας απέναντι στις δύο μεγάλες κομματικές παρατάξεις που αδυνατούν να αμβλύνουν τα πελατειακά και λαϊκιστικά χαρακτηριστικά τους. Αυτή η έκφραση διαμαρτυρίας όμως δεν είναι καθόλου σίγουρο πως θα οδηγήσει στη μαζική καταψήφισή τους στις επόμενες εκλογές.

Πέρα από το ότι το εκλογικό σύστημα δεν ευνοεί τα μικρά κόμματα, ένας άλλος βασικός λόγος επιβίωσης του δικομματισμού είναι πως και τα τρία μικρά κόμματα έχουν προγράμματα που είναι και ασαφή και μη υλοποιήσιμα στις σημερινές συνθήκες.

Το ΚΚΕ

Το ΚΚΕ, έχοντας ως βασικό στόχο την έξοδο της χώρας από την ΕΕ και την υπέρβαση του καπιταλισμού, προτείνει λύσεις που δεν είναι εφικτές στο πλαίσιο της σημερινής παγκοσμιοποίησης. Είναι ελάχιστοι οι ψηφοφόροι που θα επιλέξουν να υποστούν τα αρνητικά αποτελέσματα μιας ενδεχόμενης εξόδου από την ΕΕ (διεθνής απομόνωση, κρατικισμός, μείωση του παραγόμενου πλούτου, μείωση του επιπέδου ζωής κτλ.), έχοντας ως απώτερο σκοπό την επίτευξη νεο-λενινιστικού παραδείσου. Το πιο πιθανό είναι πως με την έκλειψη της γενιάς του Εμφυλίου το ΚΚΕ θα ακολουθήσει τον δρόμο των άλλων ευρωπαϊκών κομμουνιστικών κομμάτων: τον δρόμο της ριζικής συρρίκνωσης - αν όχι εξαφάνισης.

Ο ΛΑΟΣ

Όσο για τον ΛΑΟΣ η άκρατη πατριδοκαπηλία του τον καθιστά απαράδεκτο από την πλειοψηφία των πολιτών οι οποίοι έχουν αρχίσει να αντιλαμβάνονται τα καταστροφικά αποτελέσματα του πολιτικού μαξιμαλισμού που προωθεί. Ενός μαξιμαλισμού που οδηγεί στα αντίθετα από τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα (π.χ. το πρόβλημα της ονομασίας στο Μακεδονικό). Όσο για τις ξενοφοβικές και ρατσιστικές καταβολές της άκρας Δεξιάς, αυτές μπορεί να είναι ελκυστικές σε μικρή μειοψηφία πολιτών, αντιτίθενται όμως στην κυρίαρχη πολιτική κουλτούρα της χώρας και στα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα που η ΕΕ ασπάζεται.

Ο ΣΥΡΙΖΑ

Ο ΣΥΡΙΖΑ είναι το μόνο μικρό κόμμα που μακροχρόνια μπορεί να επωφεληθεί σημαντικά από τη σημερινή πολιτική κρίση. Για να γίνει όμως αυτό θα πρέπει να κυριαρχήσουν μέσα στο κόμμα δυνάμεις που στοχεύουν σε ένα ριζοσπαστικό μεν, αλλά σοσιαλδημοκρατικό πρόγραμμα. Ένα πρόγραμμα ικανό από τη μια να διαφοροποιήσει το κόμμα σαφώς από το ΚΚΕ, ενώ από την άλλη να προτείνει ρεαλιστικές λύσεις, αποδεκτές από μερίδα των μεταίων στρωμάτων. Κατά την γνώμη μου ο ΣΥΡΙΖΑ δεν διαθέτει για την ώρα τέτοιο πρόγραμμα. Επιπλέον, αν και όταν δημιουργηθεί, το κόμμα θα διευρύνει μεν την εκλογική βάση του, δεν θα μπορέσει όμως να σπάσει το κυρίαρχο δικομματικό πολιτικό σύστημα. Η πρόσβαση του στην εξουσία θα γίνει δυνατή μόνο μέσω συμμαχίας με το ΠΑΣΟΚ.

Τέλος, μιλώντας για κομματικές συμμαχίες, οι εμπειρίες τέτοιων συμμαχιών και στον 19ο αιώνα και στον 20ό ήταν πάντα αρνητικές. Είναι για αυτό τον λόγο που μια μεγάλη μερίδα ψηφοφόρων πιστεύει, σωστά κατά τη γνώμη μου, πως η τυχόν έκλειψη του δικομματισμού θα οδηγήσει σε αδύναμες κυβερνήσεις και σε ενδημική πολιτική αστάθεια. Γιατί, αντίθετα με την κατάσταση σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, η πολιτική κουλτούρα μας είναι μάλλον συγκρουσιακή παρά συναινετική. Γι' αυτό η συνεργασία μεταξύ κομμάτων είναι εξαιρετικά δύσκολη, αφού συχνά η διακομματική συνεργασία θεωρείται προδοσία.

Για όλους τους παραπάνω λόγους νομίζω πως ο δικομματισμός, τουλάχιστον στις επόμενες δεκαετίες, θα εξακολουθεί να χαρακτηρίζει το πολιτικό σύστημα της χώρας.

Ο κ. Νίκος Μουζέλης είναι ομότιμος καθηγητής Κοινωνιολογίας της ΛΣΕ.

Ο δικομματισμός, τουλάχιστον στις επόμενες δεκαετίες, θα εξακολουθεί να χαρακτηρίζει το πολιτικό σύστημα της χώρας

www.lidl.gr

...από Πέμπτη 24 Ιανουαρίου

Προσφορές!

Τομάτα
Το κιλό

-23%!
~~1,69€~~ **1,29€**

Μήλα Κόκκινα
Το κιλό

-25%!
~~1,89€~~ **1,49€**

...για το σπίτι & όχι μόνο!

Φωτάκι LED νυχτός

- 2 διαφορετικοί τύποι:
- α) Σε σχήμα κογχύλι με 3 φωτάκια LED
- β) Τετράγωνο φωτάκι νυχτός με 5 φωτάκια LED

Τεμ. **3,99€**

Φωτάκι πρίζας

- Με διακόπτη και ευλύγιστο λαιμό
- Ενδείκνυται για λυχνίες E14 / 25 Watt
- Δεν εμπεριέχεται λυχνία

6,99€

2 χρόνια εγγύηση

Λυχνία με κλιπ

- Με 9 φωτάκια LED
- Καλώδιο μήκους 1,65 cm με διακόπτη
- 2 διαφορετικοί τύποι: Μπλε ή πορτοκαλί χρώμα
- Ύψος έως 380 mm
- Με οδηγίες και διεύθυνση Service

Τεμ. **11,99€**

Επιτραπέζιο φωτιστικό

- Με 9 φωτάκια LED
- Καλώδιο μήκους 1,65 cm με διακόπτη
- 2 διαφορετικοί τύποι: Μπλε ή πορτοκαλί χρώμα
- Ύψος έως 410 mm, διάμετρο βάσης 125 mm
- Με οδηγίες και διεύθυνση Service

Τεμ. **12,99€**

Ηλεκτρική σκούπα χωρίς σακούλα Dirt Devil

- Κεντρικό φίλτρο με πτερύγια
- Φίλτρο απασρών υγιεινής
- Όγκος δοχείου σκόνης 1,2 lit, διάφανος κάδος σκόνης εύκολος στο άδειασμα
- Αυτόματο τύλιγμα καλωδίου, μήκους 6,4 m
- Σωλήνας αναρρόφησης 1,7 m
- Ρύθμιση έντασης απορρόφησης
- Επιχρωμασμένοι τηλεσκοπικός σωλήνας

79€

Ηλεκτρική σκούπα με σακούλα Classic Dirt Devil

- Σακούλα μικροσωματιδίων όγκου 4,5 Lit (περ. 2 σακούλες)
- Υγιεινό φίλτρο εξόδου αέρα
- Φίλτρο προστασίας κινητήρα
- Ηλεκτρονική ένδειξη αλλαγής σακούλας
- Αυτόματο τύλιγμα καλωδίου, μήκους 8 m
- Ρύθμιση έντασης αναρρόφησης
- Επιχρωμασμένοι τηλεσκοπικός σωλήνας
- Αξεσουάρ στη χειρολαβή

89€

Αξεσουάρ στη χειρολαβή

Με φίλτρο

Διακόπτης εναλλαγής

Με αξεσουάρ στη χειρολαβή

Σακούλες μικροσωματιδίων

Διακόπτης εναλλαγής

...καθώς επίσης και μεγαλύτερη ποικιλία προϊόντων εντός των καταστημάτων μας!

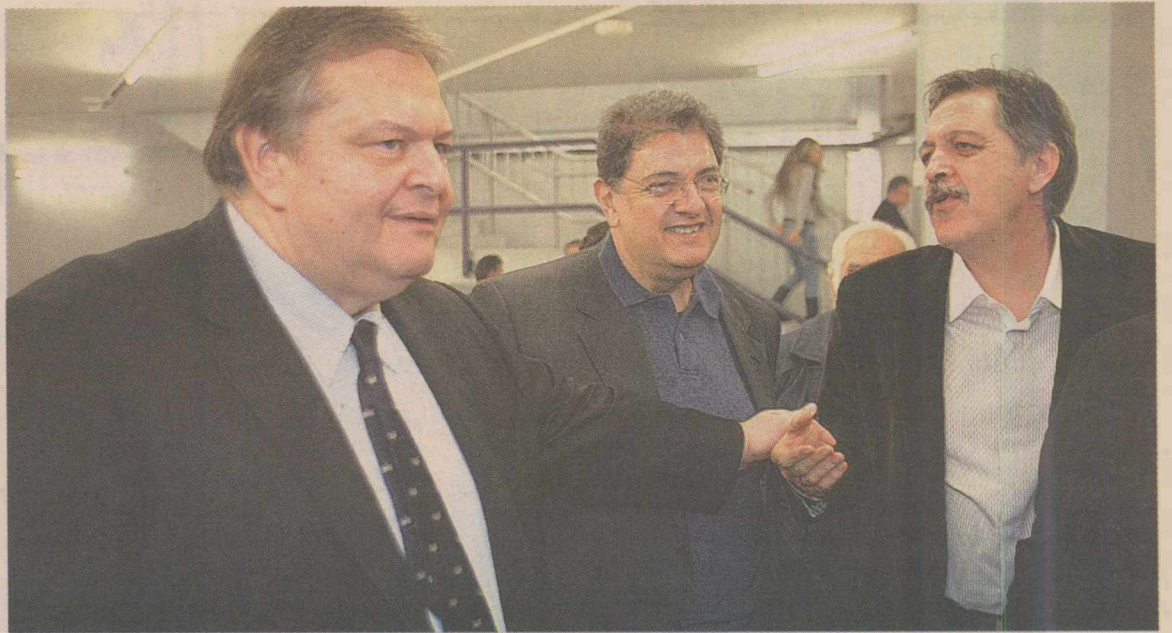
Γραμμή εξυπηρέτησης πελατών 800 - 111 - 3333 χωρίς χρέωση

* Η παραπάνω πρόταση αφορά τις παραπάνω συσκευές. Εξαιρείται η βραχυπρόθεσμη από την πρώτη τιμή πώλησής τους, όλες οι τιμές χωρίς το ντεκόρ. Ταμείο έκπτωσης για τυπογραφικά λάθη.

■ Η προσυνεδριακή διαδικασία άρχισε και επίσημα

Τα παιχνίδια συσχετισμών στο ΠαΣοΚ

Τι είπε μιλώντας στη συνεδρίαση
της Κεντρικής Οργανωτικής Επιτροπής
ο κ. Ευάγγελος Βενιζέλος

Οι κκ. Ευ. Βενιζέλος (αριστερά), Χρ. Βερελής (στο μέσον) και Π. Κουκουλόπουλος προσέρχονται στη συνεδρίαση της Κεντρικής Οργανωτικής Επιτροπής του συνεδρίου

Ρεπορτάζ ΑΓΓ. ΚΩΒΑΙΟΣ

Σε παράμετρο των εξελίξεων αναμένεται ότι θα αναδειχθεί και πάλι το εσωκομματικό παιχνίδι συσχετισμών στο ΠαΣοΚ, δύο μήνες πριν από την προγραμματισμένη ημερομηνία διεξαγωγής του συνεδρίου και όσο συνεχίζεται η γενική αναταραχή στο πολιτικό σκηνικό.

Η προσυνεδριακή διαδικασία ξεκίνησε επισήμως από χτες, με τη λήξη των εργασιών της Κεντρικής Οργανωτικής Επιτροπής. Οι αναφορές στα εσωκομματικά κυριάρχησαν κατά τη διάρκεια της διήμερης συνεδρίασης και οι ενδείξεις συντείνουν στο ότι αυτές θα συνεχιστούν και τις επόμενες ημέρες και εβδομάδες.

Ο κ. Γ. Παπανδρέου συμπεριέλαβε στις νέες ομάδες εργασίας και διαλόγου στελέχη του «ρεύματος», μεταξύ αυτών και τους κκ. Ευ. Βενιζέλο και Α. Λοβέρδο. Την ίδια στιγμή είπε ότι πρέπει να εγκαταλειφθούν οι λογικές και οι όροι της «λευκής απεργίας» και της οργανωμένης εσωκομματικής αντιπολίτευσης.

Μια από τις νέες ομάδες στελεχών που δημιούργησε ο κ. Παπανδρέου περιλαμβάνει τους κκ. Ευ. Βενιζέλο, Α. Λοβέρδο, Κ. Σκανδαλίδη, καθώς και τους κκ. Απ. Κακλαμάνη, Θ. Πάγκαλο και την κυρία Φώφη Γεννηματά. Τα στελέχη αυτά θα συμμετάσχουν και σε κάποιες από τις επικείμενες συνεδριάσεις του πολιτικού συστημικού οργάνου.

Αλλωστε τον ρόλο και την ενεργό παρουσία του στις εξελίξεις επιβεβαίωσε ο ίδιος ο κ. Ευ. Βενιζέλος, μιλώντας στη συνεδρίαση της ΚΟΕΣ το μεσημέρι του Σαββάτου, στην πρώτη παρουσία του σε κομματική συνάθροιση μετά την ανάδειξη προέδρου στο ΠαΣοΚ.

Απαντώντας στην πρόσκληση του προέδρου του ΠαΣοΚ για συμμετοχή στον προσυνεδριακό διάλογο, ο κ. Βενιζέλος την αποδέχθηκε και περιέγραψε ένα πλαίσιο αρχών, με την εξής επισήμανση: «Περιμένω οι τελικές προγραμματικές θέσεις που θα προταθούν στο συνέδριο να ανταποκρίνονται σε αυτές τις ανάγκες και σε αυτές τις αξιώσεις». Προσέθεσε δε ότι «το να έχω να πω και κυρίως το να μπορώ να πω ελεύθερα καινούργια, ριζοσπαστικά και ειλικρινή, πράγματα είναι όρος απαράβατος για την παρουσία μου στην πολιτική».

Ο κ. Βενιζέλος συμφώνησε στο ότι η 11η Νοεμβρίου αποτελεί παρελθόν, δήλωσε και πάλι εγγυητής της ενότητας, αλλά σημείωσε ότι δεν αρκούν οι δικές του δεσμεύσεις. Τόνισε ότι «δεν υπάρχει εσωκομματική αντιπολίτευση αλλά ότι πρέπει να υπάρχει αποσχημάτιστη εσωκομματική δημοκρατία» και συμπλήρωσε με έμφαση:

το ΠαΣοΚ «πρέπει να σέβεται όλες τις κοινωνικές πρωτοβουλίες, όλα τα δίκτυα πολιτών και όλα τα δίκτυα ιδεών». Μεταξύ άλλων υπογράμμισε ότι στο δίμηνο που μεσολάβησε από τις εσωκομματικές εκλογές καταδείχθηκε ότι «το πρόβλημα του ΠαΣοΚ δεν ήταν και δεν είναι ο εσωτερικός εχθρός, οι δήθεν συνωμότες, δήθεν εκλεκτοί εκδοτών και δήθεν υπονομευτές». Είπε ότι κάνουν κακό όσοι καλλιεργούν την εσωστρέφεια και υπογράμμισε ότι «θέλουμε ένα ΠαΣοΚ μεγάλο, κοινωνικά δίκαιο, που δεν αποκλείει στελέχη σε τοπικό επίπεδο με κριτήρια του παρελθόντος».

Ο κ. Βενιζέλος απέρριψε τη λογική του «ώριμου φρούτου» και μεταξύ άλλων σημείωσε ότι «τέσσερις μήνες μετά τις εκλογές η κυβέρνηση και ο Πρωθυπουργός εξέπεσαν και ακυρώθηκαν πολιτικά».

Παίρνοντας τον λόγο ο κ. Κ. Σκανδαλίδης επισήμανε τον κίνδυνο μετατροπής του ΠαΣοΚ σε Ένωση Κέντρου και κάλεσε τον κ. Παπανδρέου να

ανοίξει τον δρόμο της πραγματικής αναγέννησης του κόμματος, θέτοντας το δίλημμα: «Νέα μεταπολίτευση με το ΠαΣοΚ ή μετα-ΠαΣοΚ εποχή;».

Με αφορμή τις αναφορές του κ. Παπανδρέου σε εσωκομματικά μικρομάγαζα, ο κ. Σκανδαλίδης τον κάλεσε να διαλύσει και όσα σχηματίζονται γύρω του και τον στηρίζουν. «Με τρομάζει η εικόνα της ηττοπάθειας και της μοιρολατρίας μας» είπε και δήλωσε ότι αντιστέκεται στην ιδέα ότι ο κ. Παπανδρέου θέλει ένα μικρό ΠαΣοΚ. «Δεν είμαστε επίορκοι, πρέπει να αλλάξουμε ρότα όλοι μαζί» υπογράμμισε ο πρώην γραμματέας του κόμματος και προσέθεσε ότι «όλοι μαζί μπορούμε. Ο καθένας ξεχωριστά γίνεται Δον Κιχώτης».

Μιλώντας σε αντίστοιχο πνεύμα ωρύτερα ο κ. Μ. Ανδρουλάκης είχε επισημάνει ότι το κρίσιμο ερώτημα είναι αν υπάρχει κόμμα και ηγέτης να αρπάξουν το τιμόνι και να πλέει τη χώρα αλλού και έθεσε το ερώτημα: «Το ΠαΣοΚ και ο Γ. Παπανδρέου θα προ-

χωρήσουν τη μεγάλη ιστορική ανακατάληξη στο εσωτερικό του ελληνικού κράτους ή θα παίζουν Lego;».

Ακολουθώντας οι επικείμενες εξελίξεις στο εσωτερικό του ΠαΣοΚ θα δρομολογηθούν, εκτός συγκλονιστικού απροόπτου, τις αμέσως προσεχείς ημέρες. Στο τέλος της εβδομάδας αναμένονται η επισημοποίηση και οι ανακοινώσεις για τη δημιουργία του Δήμου Ιδεών του κ. Βενιζέλου. Ο χαρακτήρας της κίνησης θα είναι σαφώς πολιτικός και όπως λένε πολλά στελέχη της εσωκομματικής αντιπολίτευσης στο ΠαΣοΚ δεν θα περιορίζεται σε συζητήσεις και σε ακαδημαϊκές αναλύσεις. Ήδη από την προηγούμενη Παρασκευή, ο φερόμενος μέχρι στιγμής ως επικρατέστερος για την ηγεσία του Δήμου, καθηγητής κ. Δ. Τσάτσος, έχει αναφέρει ότι «ήλθε η ώρα για τη δημιουργία ενός νέου πολιτικού σχηματισμού», ενώ μίλησε για την κρίση του δικομματισμού και του ΠαΣοΚ.

Τις προηγούμενες ημέρες πάντως στελέχη της βενιζελικής πλευράς σε

συζητήσεις τους στη Βουλή μιλούσαν για το ενδεχόμενο δημιουργίας ακόμη και ενός νέου φορέα, θέτοντας ως χρονικό ορίζοντα τις ευρωεκλογές.

Από τη στιγμή που θα ανακοινωθεί επισήμως η δημιουργία και η λειτουργία του «ομίλου», θα προγραμματιστούν τουλάχιστον δύο εκδηλώσεις ως το συνέδριο, στις οποίες αναμένεται και μια περισσότερο οργανωμένη έκφραση των «προβληματισμών». Στα μέσα Φεβρουαρίου θα γίνει εξάλλου η παρουσίαση του νέου βιβλίου του κ. Βενιζέλου.

Οι διαφορές της επιχειρηματολογίας μεταξύ των πλευρών Βενιζέλου και Παπανδρέου είναι ήδη αισθητές και αναπτύσσονται με αφορμή και την τρέχουσα πολιτική συγκυρία. Ο κ. Παπανδρέου παρουσιάζει το ΠαΣοΚ ως πόλο αναγέννησης του πολιτικού συστήματος. Την ίδια στιγμή, στελέχη του «ρεύματος» επισημαίνουν ότι το κόμμα «παράμεινε παγιδευμένο και δέχεται να μην αντιλαμβάνεται ότι είναι μέρος του πολιτικού προβλήματος».

■ Οι αντιμαχόμενες παρατάξεις του ΠαΣοΚ επιδιώκουν την προσέλκυση των μεσaiών εισοδημάτων, τα οποία όμως απομακρύνονται και από τα δύο μεγάλα κόμματα

Αναζητώντας τον μεσαίο χώρο

Ρεπορτάζ Π. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Η αντιπαράθεση Παπανδρέου - Βενιζέλου σχηματοποιείται σε «ανάμετρηση μοντέλων» για την προσέγγιση των μεσaiών στρωμάτων. Η προσέλκυση των μεσaiών χωρίς την απόθεση των λαϊκών στρωμάτων αποτελεί ένας είδος πολιτικής «θεωρίας των πάντων» την οποία το ΠαΣοΚ αναζητεί χωρίς προς το παρόν να βρίσκει. Όπως κατέδειξε ο κ. Ηλίας Νικολακόπουλος σε εκδήλωση του ΟΠΕΚ (Ομίλος Προβληματισμού για τον Εκσυγχρονισμό της Κοινωνίας μας) την περασμένη Τρίτη - αξιοποιώντας στοιχεία από exit polls για το Mega μεταξύ 1993 και 2007 -, τα μεσαία στρώματα απομακρύνονται από τα δύο μεγάλα κόμματα. Συγκεκριμένα το ΠαΣοΚ συγκέντρωσε στις εκλογές του 2007 τα μικρότερα ποσοστά των τελευταίων 15 ετών, τόσο μεταξύ των ελεύθερων επαγγελματιών όσο και μεταξύ των μισθωτών του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα. Ο κ. Νικολακόπουλος επισημαίνει ότι «το 2007 υποχώρησε σημαντικά η υποστήριξη των δυναμικών στρωμάτων προς τη ΝΔ χωρίς να υπάρξει κύμα επιστροφής στο ΠαΣοΚ».

Ο κ. Γιώργος Παπανδρέου έχει επιχειρήσει να προσεγγίσει τα μεσαία στρώματα πρωτίτως με πειραματικά θεωρητικά σχήματα (όπως η «συμμετοχική δημοκρατία» και οι «οριζόντιες διαχωριστικές γραμμές») και λιγότερο με ένα συνεκτικό πρόγραμμα αλλαγών και μεταρρυθμίσεων. Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι μόνο τις τελευταίες ημέρες προ των εκλογών του 2004 και του 2007 το ΠαΣοΚ έστρεψε την προσοχή του αποκλειστικά στα «λαϊκά στρώματα» - όπως, για παράδειγμα, στους συνταξιούχους αγρότες. Αυτό έγινε στο πλαί-

σιο «επιχείρησης διάσωσης» από τον κίνδυνο μιας ακόμη μεγαλύτερης ήττας, μη έχοντας ουσιαστική συνέχεια.

Η προσέλκυση των μεσaiών εισοδημάτων παραμένει εξίσου προβληματική. Βουλευτές και στελέχη του κόμματος επισημαίνουν ότι αμέσως μετά την 11η Νοεμβρίου 2007 και την επανεκλογή του κ. Παπανδρέου στην ηγεσία του ΠαΣοΚ ο κ. Κ. Καραμανλής άνοιξε όλα τα θέματα - το Ασφαλιστικό, την Ολυμπιακή, την Ενέργεια και τα Λιμάνια -, υπολογίζοντας ότι η έλλειψη «μεταρρυθμιστικής αντιπρότασης» παγιδεύει το ΠαΣοΚ σε διαρκή αναπολιτευτική αβεβαιότητα.

Οι 17.000 λέξεις του σχεδίου «πολιτικών θέσεων» του κ. Μίμη Ανδρουλάκη, με τίτλο «70+1 θέσεις για την Επανάδραση του ΠαΣοΚ» δεν προβλέπεται να διαλύσουν την πυκνή ιδεολογική και προγραμματική νέφωση. Οι «επικριτές» του σχεδίου τονίζουν ότι δεν πρόκειται να εντυπωσιάσει ούτε τα λαϊκά ούτε τα μεσαία στρώματα καθώς δεν περιέχει τίποτε περισσότερο από καλολογικά στοιχεία και κάποιες ωραίες ιδέες για «πράσινη ανάπτυξη» και «θηλυκό μέλλον». Σε ό,τι αφορά τον ρόλο του κράτους στην οικονομία οι θέσεις του κ. Παπανδρέου ενσωματώνουν προτάσεις για την ισχυροποίησή του - όπως αυτές εκφράστηκαν από την κυρία Λούκα Κατσέλη κατά τη συζήτηση για τον προϋπολογισμό στη Βουλή. Ταυτόχρονα ο πρόεδρος του ΠαΣοΚ φέρεται να υιοθετεί και εισηγήσεις που αναγνωρίζουν τον «πρώτο ρόλο» της αγοράς. Πρόκειται επί της ουσίας για «ισορροπία σε δύο βάρκες».

Αρκετά στελέχη επισημαίνουν ότι η «ισορροπία σε δύο βάρκες» χαρακτήρισε εν πολλοίς και

την πολιτική πρόταση του κ. Ευάγγελου Βενιζέλου. Ωστόσο, στην ομιλία του κατά τη συζήτηση για τον προϋπολογισμό φαίνεται να προσδιόρισε οριστικά ότι το πολιτικό πρόβλημα είναι πρωτίστως η απάντηση στα ζητούμενα των μεσaiών εισοδημάτων. Ο «Δήμος Πολιτών» που ετοιμάζει και ο οποίος θα ανακοινωθεί περί τα τέλη Ιανουαρίου με αρχές Φεβρουαρίου σκοπό έχει να συσπειρώσει τα πλέον δυναμικά στελέχη του «κοινωνικού ΠαΣοΚ» σε ολόκληρη τη χώρα. Βεβαίως, η πλευρά Βενιζέλου θεωρεί κρίσιμο λάθος να συγχέονται τα «μεσαία στρώματα» με τα «ικανοποιητικά εισοδήματα» και τα «λαϊκά στρώματα» με το 20% των πολιτών που βρίσκεται κάτω από το όριο της φτώχειας.

Το νέο «μοντέλο Βενιζέλου» σχεδόν ταυτίζει τα «μεσαία εισοδήματα» με τα «λαϊκά στρώματα». «Στα μεσαία εισοδήματα το πρόβλημα είναι εκρηκτικό και τσιτεύω ότι εκεί η κρίση πια έχει αρχίσει να μετατρέπεται σε κρίση πολιτικής νομιμοποίησης της κυβέρνησης» επισήμανε στην ομιλία του ο κ. Βενιζέλος. «Γιατί στα μεσαία εισοδήματα καταρρέει μια πεποίθηση και ένα σχέδιο ζωής. Καταρρέουν τα αυτονόητα και τα κεκτημένα». Ο κ. Βενιζέλος έχει συχνά υπαινιχθεί ότι η επιφυλακτικότητα στην υιοθέτηση της στρατηγικής Σημίτη για τον εκσυγχρονισμό της χώρας διευκόλυνε τη ΝΔ να πρωταγωνιστήσει στον κρίσιμο χώρο των μεσaiών εισοδημάτων, προσφέροντας ελπίδα για ένα καλύτερο αύριο μέσα από την υπόσχεση των «μεταρρυθμίσεων». Κατ' επέκταση η «μεταρρυθμιστική αμηχανία» και η «εκσυγχρονιστική αρρυθμία» του ΠαΣοΚ αποτελούν μεγάλο μέρος της εξήγησης για την εκλογική ήττα του Σεπτεμβρίου 2007.